

Warszawa, 10.09.2018

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Karola Lewczuka
„KORZYSTANIE Z PORNOGRAFII, ROZWÓJ SYMPTOMÓW
NAŁOGOWYCH ORAZ POSZUKIWANIE POMOCY
PSYCHOLOGICZNEJ ZE WZGLĘDU NA NAŁOGOWE ZACHOWANIA
SEKSUALNE”

napisanej pod kierownictwem naukowym prof. nadzw. dr hab. Mateusza Goli
(promotor główny), Instytut Psychologii Polskiej Akademii Nauk oraz Institute for
Neural Computations, University of California, San Diego

oraz

dr Doroty Kobylińskiej (promotor pomocniczy), Wydział Psychologii, Uniwersytet
Warszawski

Rozprawa doktorska złożona w Uniwersytecie Warszawskim, Wydział Psychologii

Recenzent: prof. nadzw. dr hab. n. med. Michał Lew-Starowicz,

Instytut Psychiatrii i Neurologii w Warszawie

Autor podjął się badań osób nałogowo korzystających z pornografii. Jest to obecnie najczęstsza spośród form nałogowych (kompulsywnych) zachowań seksualnych będących przyczyną poszukiwania pomocy terapeutycznej. Po niemal trzydziestu latach dyskusji na forum psychiatrów, psychologów, psychoterapeutów i terapeutów uzależnień, kompulsywne zachowania seksualne (ang. *compulsive sexual behaviour disorder*) zostały umieszczone w najnowszej, jedenastej rewizji klasyfikacji chorób opublikowanej przez Światową Organizację Zdrowia (ICD-11). Warto równocześnie wspomnieć, że propozycja umieszczenia zaburzenia hiperseksualnego (ang. *hypersexual disorder*) w klasyfikacji Amerykańskiego Towarzystwa Psychiatrycznego DSM-5, nie została ostatecznie przyjęta w 2013 roku m.in. ze względu na niewystarczającą liczbę dowodów z badań empirycznych. Widać tym samym, że temat nałogowych zachowań seksualnych wciąż budzi wiele wątpliwości i kontrowersji oraz że istnieje silna potrzeba pogłębienia wiedzy w tym obszarze. Z tego względu, uważam temat badań podjętych przez mgr Karola Lewczuka za szczególnie interesujący, aktualny i wartościowy z naukowego i klinicznego punktu widzenia.

Recenzowana rozprawa doktorska liczy sobie 135 stron i zawiera Część teoretyczną, Część empiryczną i Dyskusję wyników. Każda z tych części została w przejrzysty sposób podzielona na podrozdziały, co ułatwia czytelnikowi zrozumienie poszczególnych obszarów problemowych i systematyzuje prezentację założeń, wyników i omówienia przeprowadzonych badań. W pracy zawarto ponadto streszczenie i słowa kluczowe w języku polskim i angielskim, bibliografię oraz załączniki obejmujące dwie tabele z danymi na temat liczebności użytkowników Internetu i zawartych w nim stron pornograficznych oraz liczby uczestników badania w poszczególnych jego okresach.

Moja pierwsza uwaga dotyczy tytułu rozprawy, a konkretnie fragmentu „poszukiwanie pomocy psychologicznej” – ponieważ grupy kliniczne rekrutowane były spośród osób zgłaszających się z powodu nałogowych zachowań seksualnych do terapeutów, wśród których znaleźli się zarówno psycholodzy, jak psychiatrzy i seksuolodzy, zasadne wydaje się użycie stwierdzenia o szerszym zakresie znaczeniowym: „poszukiwanie pomocy terapeutycznej”.

W części teoretycznej rozprawy omówiono zjawisko korzystania z pornografii w Internecie i zmiany jakie zachodziły w tym zakresie na przestrzeni czasu, trudności rozgraniczenia między niepatologicznym a problemowym korzystaniem z pornografii, kryteria proponowane do rozpoznawania hiperseksualności patologicznej i czynniki wpływające na poczucie uzależnienia i poszukiwania pomocy terapeutycznej przez użytkowników pornografii. Na podstawie krytycznej analizy przedstawionego przeglądu literatury, Doktorant formułuje pytanie będące przyczynkiem przeprowadzonych prac badawczych: Czy poszukiwanie pomocy wynika z aspektu ilościowego („nadmiernego”) korzystania z pornografii, czy raczej ze złożonych czynników psychologicznych i behawioralnych składających się na problematyczne korzystanie z pornografii? Rozstrzygnięcie tej kwestii ma, zdaniem Doktoranta, kluczowe znaczenie dla projektowania działań terapeutycznych ukierunkowanych bądź na zmniejszenie częstotliwości zachowań problematycznych, bądź na zmiany w zakresie negatywnych symptomów i oddziaływanie na frekwencję samych zachowań w sposób pośredni. Autor podjął się weryfikacji modelu mediacji, w którym związek między ilością czasu poświęcaną na korzystanie z pornografii a prawdopodobieństwem podjęcia decyzji o podjęciu terapii jest mediowany przez nasilenie negatywnych symptomów związanych z nałogowymi zachowaniami seksualnymi. Ta część rozprawy wskazuje na dojrzałe podejście badawcze Doktoranta polegające na umiejętności eksploracji obszaru zainteresowań naukowych, identyfikowania zagadnień niezbadanych lub wymagających weryfikacji, a także istotnych dla dalszego rozwoju wiedzy i mających przełożenie na aspekty kliniczne (cel użyteczny).

Niżej kilka uwag szczegółowych do tej części rozprawy:

- Przytaczając różne, stosowane w literaturze określenia i koncepcje niekontrolowanych zachowań seksualnych, w cytowanej literaturze należy odwoływać się do autorów, którzy zaproponowali je jako pierwsi: w przypadku kompulsywności seksualnej – Eli Coleman (1987), w przypadku impulsywności seksualnej – Barth i Kinder (1987).
- Str 26: „W tym aspekcie przewidywana jest pomyślna replikacja zależności uzyskanych dla zmiennych deklaracyjnych – niższe prawdopodobieństwo odwiedzania stron pornograficznych wśród internautów niż wśród internatek...” – powinno być „... wyższe prawdopodobieństwo...”?

- str 29: „(3) stopień tej zmienności jest na tyle widoczny, że pod względem ilościowym osoby z grup klinicznych mogą przewyższać osoby z grup kontrolnych w innych populacjach” – powinno być „osoby z grup kontrolnych mogą przewyższać osoby z grup klinicznych w innych populacjach” (tj. pod względem czasu spędzanego na konsumpcji pornografii)

W „Części empirycznej” pracy Autor opisuje metodologię i wyniki przeprowadzonych badań, które zostały dalej podzielone na trzy części. Wszystkie zawierają starannie opisany proces analizy statystycznej, a zastosowane metody nie budzą moich zastrzeżeń. W pierwszej części (określanej dalej jako „Badanie 1”) Doktorant analizuje zmiany we wskaźnikach rozpowszechnienia korzystania z pornografii internetowej w populacji polskiej w przedziale czasowym do 2004 do 2016 roku z wydzieleniem siedmiu miesięcznych okresów w odstępach dwuletnich poddanych ocenie. Jest to pierwsza taka analiza oparta na danych obiektywnych (śledzenie aktywności internetowej z przeglądarki uczestnika badania za pośrednictwem informacji zawartych w plikach *cookies* oraz badanie nettrackingowe dla procedury ważenia i ekstrapolacji wyników do estymowanych wskaźników populacyjnych), a nie na deklarowanej częstości i czasie poświęcanym na oglądanie materiałów pornograficznych. Dane do analiz pochodzą z szerszego badania aktywności internetowych w różnych obszarach tematycznych *GemiusAudience* przeprowadzonego przez firmę zewnętrzną. Doktorant zaznacza, że nie brał udziału w projektowaniu ani kontrolowaniu przebiegu tego badania, a jego działanie ograniczyło się do opracowaniu dostępnej bazy danych i pozwoliło na uzyskanie charakterystyk demograficznych użytkowników wskazanych zasobów Internetu oraz stworzenie modelu statystycznego pozwalającego na opis prawdopodobieństwa korzystania z pornografii internetowej w zależności od tych charakterystyk. Dane surowe pochodzą od bardzo licznej grupy uczestników badania (od kilkunastu tysięcy w latach 2004, 2006, 2008, 2010, 2012 i 2014 do ponad 118 tys. w roku 2016). W rozprawie zabrakło informacji na temat nabycia przez Doktoranta praw do przetwarzania do celów naukowych/publikacji bazy danych będącej własnością innego podmiotu – należy to uzupełnić.

Z przeprowadzonych analiz wynika m.in., że na przestrzeni 12 lat liczba osób odwiedzających strony pornograficzne wzrosła 3-krotnie, ze znacząco większym

udziałem mężczyzn niż kobiet (47% vs 27%) i mniej zaznaczonym zróżnicowaniem w grupach wiekowych wśród osób dorosłych. Na szczególną uwagę zasługuje fakt, że strony pornograficzne odwiedzało już ponad 25% osób w najmłodszej grupie wiekowej między 7 a 12 lat z podobną na tym etapie częstością wśród dziewcząt i chłopców.

W części eksperymentalnej zaproponowano statystyczny model relacji między zmiennymi ilościowymi (korzystanie z pornografii) i jakościowymi (negatywne symptomy) i poszukiwaniem pomocy psychologicznej, z uwzględnieniem oddziaływania dodatkowych predyktorów. Model ten weryfikowano osobno dla mężczyzn („Badanie 2”) i dla kobiet („Badanie 3”), a następnie porównano wyniki między płciami. W tej części pracy zabrakło jasnego sformułowania wszystkich hipotez badawczych, które pojawiają się pojedynczo w poszczególnych fragmentach pracy. Zastrzeżenie budzi też nieuwzględnienie w grupie klinicznej w kryteriach wyłączenia problemowych zachowań seksualnych będących następstwem stosowania substancji psychoaktywnych (narkotyków) oraz leków. Jeżeli jednak Doktorant w pełni stosował kryteria zaburzenia hiperseksualnego zaproponowane przez Kafkę (2010), to można sądzić, że warunek ten został spełniony – brakuje jednak jasnego stwierdzenia w tej kwestii. Wyjaśnienia wymaga, dlaczego do grupy klinicznej włączono „13 dodatkowych osób, które deklarowały poszukiwanie pomocy psychologicznej w związku z problematycznym korzystaniem z pornografii w przeszłości” podczas rekrutacji do grupy kontrolnej? Czy osoby te spełniały kryteria włączenia w okresie prowadzenia badania, czy jedynie w przeszłości?

Badaniem objęto łącznie 132 mężczyzn i 39 kobiet w grupach klinicznych i odpowiednio 437 i 676 w grupach kontrolnych. Niejasne jest, dlaczego w grupie badanych kobiet zastosowano dwie dodatkowe zmienne (najwyższa liczba masturbacji w ciągu dnia i najdłuższy czas ciągłego oglądania pornografii), które nie zostały uwzględnione w grupie mężczyzn. Wyniki zostały zaprezentowane w sposób czytelny. Doświadczane negatywne symptomy okazały się być istotnym mediatorem poszukiwania pomocy w związku z nałogowym korzystaniem z pornografii zarówno u mężczyzn, jak i kobiet, w tej drugiej grupie jako dodatkowy mediator, istotny przynajmniej dla części badanych kobiet, wyłoniono zaangażowanie w praktyki religijne.

W Dyskusji Autor poddaje krytycznej analizie wyniki uzyskane w prezentowanych badaniach wiele uwagi poświęcając przy tym ograniczeniom wynikającym z samej metodologii oraz charakterystyki materiału badawczego. W przypadku „Badania 1” wiele ograniczeń wynika z analizy danych zastanych i braku dostępu do surowych wyników, co nie zmienia faktu, że – jak słusznie stwierdza sam Autor – są to pierwsze formalne analizy potwierdzające wzrost rozpowszechnienia korzystania z pornografii online wraz z rozwojem szerokopasmowego dostępu do Internetu. Doktorant dowodzi dalej zasadności posługiwania się w ocenie osób poszukujących pomocy z powodu problemowego korzystania z pornografii przede wszystkim kryteriami jakościowymi, tj. nasileniem i charakterystyką zachowań nałogowych, które okazały się zmienną silniej wpływającą na poszukiwanie pomocy niż ilościowy wymiar konsumpcji materiałów pornograficznych. Wskazuje także na znaczenie innych predyktorów, takich jak zaangażowanie religijne, czy występowanie ekstremalnych zachowań seksualnych („ciągi” korzystania z pornografii i najliczniejsze epizody masturbacji w ciągu dnia) w przypadku populacji badanych kobiet. Brak uwzględnienia tych zmiennych w odniesieniu do mężczyzn stanowi ograniczenie „Badania 2”. Najistotniejsze ograniczenia „Badania 3” stanowią mniejsza liczebność badanej grupy klinicznej i niekompletność części danych. Należy jednak równocześnie podkreślić, że jest to jedno z bardzo nielicznych badań dotyczących nałogowych zachowań seksualnych wśród kobiet, a rekrutacja tej grupy badawczej stanowi duże wyzwanie, ponadto, Autorowi udało się uzyskać niezbędną istotność statystyczną dla stworzonego przez siebie modelu relacji między zmiennymi ilościowymi i jakościowymi a poszukiwaniem pomocy psychologicznej. Z pewnymi ograniczeniami wiąże się zastosowanie kwestionariusza SAST-R jako jedyne narzędzia badawczego – kwestionariusz ten pozwala na ocenę negatywnych symptomów związanych z nałogowymi zachowaniami seksualnymi, jednak nie obejmuje niektórych istotnych problemów takich, jak doświadczanie trudności w relacjach seksualnych z partnerem (dysfunkcje seksualne, obniżenie satysfakcji z seksu), czy trudności funkcjonowania zawodowego związane z przeznaczaniem znacznego czasu na zachowania nałogowe – problemy te także należą do częstych przyczyn poszukiwania pomocy terapeutycznej.

Pozycje bibliografii zostały uszeregowane alfabetycznie, zawierają kompletne dane, a sposób ich cytowania w tekście nie budzi wątpliwości. Doktorant w pracy

opierał się na aktualnym piśmiennictwie adekwatnie powiązanym z poruszaną problematyką.

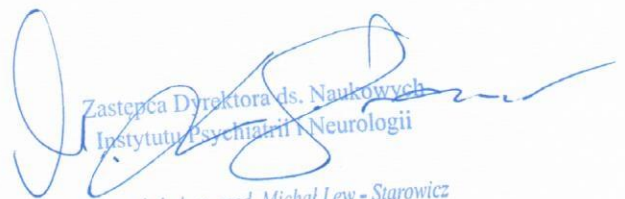
Ocena końcowa:

Praca dostarcza wielu interesujących informacji z zakresu rozpowszechnienia korzystania z pornografii internetowej i czynników kształtujących poszukiwanie pomocy z powodu nałogowego korzystania z pornografii. Dane te mają istotne implikacje kliniczne, a także powinny zostać wykorzystane przy planowaniu działań z zakresu edukacji i profilaktyki zdrowotnej (szczególnie w odniesieniu do częstej ekspozycji na treści pornograficzne wpływające na rozwój psychoseksualny dzieci i młodzieży).

Wniesione uwagi krytyczne nie obniżają w sposób znaczący wartości rozprawy doktorskiej. Na podkreślenie zasługuje natomiast dobre usystematyzowanie pracy od krytycznej analizy literatury, twórczego opracowania danych dostępnych z badań przeprowadzonych przez inny podmiot, do zaprojektowania i wykonania w pełni samodzielnych prac badawczych, wysokiej jakości analiza statystyczna, jak również czytelny sposób prezentacji wyników oraz klarowne i rzetelne ich omówienie.

Zaprezentowana rozprawa doktorska spełnia wymogi formalne i merytoryczne stawiane przed tego rodzaju pracą, a Autor wykazał się umiejętnością samodzielnego zaprojektowania i przeprowadzenia eksperymentu badawczego, dlatego wnioskuję o dopuszczenie mgr Karola Lewczuka do dalszych etapów postępowania w kierunku uzyskania tytułu doktora.

INSTYTUT PSYCHIATRII I NEUROLOGII
ul. Sobieskiego 9, 02-957 Warszawa
tel. 22 45 82 706, fax. 22 651 93 01

Zastępca Dyrektora ds. Naukowych
Instytutu Psychiatrii i Neurologii
prof. nadzw. dr hab. n. med. Michał Lew-Starowicz